

Útban hazafelé (Neskoró návrat)

(részletek a III. fejezetből)

1

Egy napsütéses tavaszi napon összedte kis motyóját, kitűnő érettségi bizonyítványát, s a kitüntetés, amit az érettségi után ünnepélyesen átadtak neki. Elindult a fővárosba. Az ismeretlenbe. Akkor még nem sejtette, gyökeret ereszt majd ott, akár az átültetett facsemete és terebélyes platánná erősödik, amely sarjként a Körös vizét szívta magába. S ottmaradt később is, mint kifejlett fa, amelyet nehéz átültetni... Nem biztos, hogy az új talajban gyökeret ver...

Most is látja egykori önmagát. Bricsesznadrágban, csizmában, a tanyán sok napot és port megélt kalapban, szomorúan lehorgasztott fejjel indult az állomásra. Aki látta, nem sejtette, hogy nyugtalan fejében szakadtanul birkózik egymással az éneklési vágy és a lemondás ösztöne. A vonatút is olyanira ismeretlen volt számára, hogy amikor Merinčokból elindult, meg kellett jegyeznie az útirányt. Keletről, nyugat felé kell utaznia. Nagyon megijedt, amikor aztán az átszállóhelyen ellenkező irányba indult a vonat, mert onnan érkezett a merinčoki szerelvény. A kalauz megnyugtatta végül, ne féljen, az ellenirány látszat csupán, és minden rendben van.

* * *

A műegyetemre jelentkezett. Sikeresen letette a felvételi vizsgát. Új élet kezdődött számára. Építész-mérnöknek tanult, magányosan, a családjától távol. Ahogy teltek-múltak a hetek, hónapok, egyre jobban eluralkodott rajta a csillapíthatatlan éneklési vágy. Belemélyedve a tanulásba, hiába próbált tudatosan megszabadulni tőle. Mindennapi gyötrelmet jelentett számára a kibékíthetetlen ellentét, amely e vágya, s a szülei iránt érzett szeretete között feszült. Nyugtalanította. A tanulásban is zavarta. Megpróbálta előtérbe helyezni, megszilárdítani a szülei iránt érzett szeretetét. Az elszakíttóság, a távollétük, megerősítette benne ezt az érzést. Folyton ismételtette magában: nem ellenkezhetsz az édesanyjával a legfiatalabb fia, akit taníttatnak. Jól emlékszik: az olyan paraszt családokban, mint az övéké, szó sem lehetett arról, hogy valaki operaénekes legyen. Azt sem tudták, mi az tulajdonképpen. Pojácá – és kész.

Rendes foglalkozást kell választanod – mondogatták. És mégis...

Még csak néhány hónapja lakott Pesten, amikor a testvére, Michal, a szülők akaratát teljesítve, meglátogatta őt. Látogassa meg azt a szegény Jurkót, mondták, nézze meg, hogy él, nem nélkülöz-e valamit. Ennyi év után már nem emlékszik pontosan, melyikük kezdeményezte, de annyi bizonyos, hogy mindketten felkerekedtek, s az irgalmatlan nagyvárosban végigkutatták a környék összes telefonfülkéjét egy ép telefonkönyvért. Egy ismeretlen férfit akartak felhívni, Molnár Imrét, a Zeneakadémia kitűnő professzorát. A nevét még otthon kapták, Merinčokban. Keressék fel, biztosan segíteni fog.

A száma nem volt benne a könyvben. Nem értették, miért nincs ott a neve egy ilyen kiváló professzornak. Később aztán megtudták, titkosított szám volt. Hogy ismeretlen emberek ne zavarják feleslegesen.

Mindkettőjüket hajtotta a vágy, kapcsolatba lépni a zenei élet valamely képviselőjével, aki meghallgatná Jurajt. Tudták, olyasmit tesznek, amit a szüleik helytelenítenének. Még örültek is az eredménytelen keresgélésnek. Legalább nem vétkeznek. Elhatározásukat meghiúsította a véletlen. Tiszteletben tartva a szülők akaratát...

Tovább kószáltak a forgalmas fővárosi utcákon. S a szerencse most nekik kedvezett. Megpillantottak egy névtáblát: Rosthy Anna énektanár.

A két testvér egymásra nézett, és elnevette magát. Tanakodni kezdtek: Bemenjenek-ne menjenek? S ha igen, ki menjen be elsőként? Mit mondjanak, hisz nincs támogatójuk, sem ajánlásuk.

– Miško, te menj be elsőnek, – szóljt Jurko.

– Ne bolondozz! Elvégre te vagy a pesti. Egyetemista. Tanult ember. Mit mondhatnék én ennek a tanárnőnek? Bármit is kérdezne, hallgatnék. Te legalább tudod, mit szeretnél. Persze, én is tudom, de beszélni róla... az nekem nem megy.

Juraj megértően elmosolyodott. Kinyújtotta hosszú karjait, magához ölelte legidősebb testvérét, s bárányszőrpapokájához egészen közel hajolva, a fülébe súgta:

– Igazad van, Miško. Elég az, hogy itt vagy. Ha bejössz velem. Egy szót sem kell szólnod. Csak bő-

Fuzik János, az Országos Szlovák Önkormányzat elnöke és Gabriel Hushegyi a Budapesti Szlovák Intézet igazgatója mutatta be Kondacs Pál *Útban hazafelé* című kétnyelvű regényét a Budapesti Szlovák Intézetben. A szerző, Kondacs Pál, a regény második kiadását a szarvasi születésű világhírű operaénekes, Melis György emlékének ajánlotta. Kiadója a Legatum Nonprofit Közhasznú KFT.

lintani. Hogy a tanárnő lássa, mindketten ugyanazt akarjuk. Megmondom neki azt is, hogy testvérek vagyunk.

A sötét folyosón sokáig keresgéltek az ajtószámot. Végre nagy nehezen megtalálták. Juraj máris megnyomta a csengőgombot. Az éles hang mindkettőjüket megriasztotta. Michal olyannyira megijedt, hogy visszakozott. Eltűnik innét. Ki látott már ilyet, csak úgy becsengetni, egy idegen ember lakásába.

Egy pillanat múlva már nyitották is a kisablakot. Egy ősz hajú, szemüveges asszony jelent meg, s végigmérte az ismeretlen, magas termetű férfialakot.

– Kit keres, fiatalember?

– Ne tessék haragudni, kérem, igazán ne tessék haragudni... Az énektanárnőt keressük. A kapualjban láttuk a nevét...

– Miért beszél többes számban? Hiszen egyedül van.

– Ketten vagyunk. Én és a testvérem. Csak ő egy kicsit hátrahúzódott, ott áll a folyosó sarkában. Tessék nézni.

Michalra mutatott, s így szólt:

– Miško, gyere közelebb, hadd lássanak.

– Nos hát, ki maga? És mit akar? Eddig még soha nem láttam.

– Mindent elmondunk, ha megengedi. Engedje meg, kérem.

– Kissé közelebb lépett az ajtóhoz, mintha be akarna menni.

– És hová valósiak? Mert, amint látom...

– Igen, mi nem vagyunk pestiek. Vidékről jöttünk, Merinčokból. Én a műegyetemen tanulok. Miško, a testvérem, otthon él most is A szüleink is. Az egész család. Sokan vagyunk.

A tanárnő megszánta a rimánkodó fiatalembert. Nem tudta elképzelni, mit akarhat tőle ez a csizmás férfi, akinek látszólag nem sok köze van a zenéhez, meg az énekléshez... Zenetanárt keres mégis. Majd meglátjuk. A beszélgetés, nyilván, rövid lesz. Legfeljebb majd megmagyarázza nekik, hogy itt nemigen van keresnivalójuk...

Az ajtó kitárult, s Juraj, miután csizmáját alaposan ledörgölte a lábtörlőn, átlépte a küszöböt. Észrevette, hogy Miško nem követi. Zavarba jött. Visszamenjen rábeszélni félénk testvérét, vagy kiszóljon neki az előszobából?

Az asszonyhoz fordult, aki egyre növekvő csodálkozással figyelte.

– Kérem, ne haragudjon, behívom a testvéremet is. Talán ő is bejöhet...

– Persze, hogy bejöhet – szólt határozottan a tanárnő, s egy erélyes mozdulattal félretolta Jurajt az útból. Két lépéssel a lépcsőn termett. Karon ragadta, és betessékelte a remegő Michalt.

– Vessék le a kabátjukat, sapkájukat és akasszák ide a fogásra – próbálta eligazítani a két félszeg fiatalembert, látva, hogy szinte mozdulni sem mernek.

– Ha elkészültek, jöjjenek utánam!

Nyitva hagyta a nappali ajtaját. Jurko lépett be elősnek, s karjánál fogva bevezette Michalt is, nehogy

az előszobában maradjon. Legyenek mindenhol együtt. Ő is bátrabb lesz, ha maga mellett tud valakit a családból...

– Üljenek le, s mondják el, mi hozta ide magukat.

Juraj felpattant a székről, mint mikor a gimnáziumban kihívták felelni. Kezét tördelve rákezdett:

– Énekelni szeretnék. Merinčokban Štefan Borgula bácsi volt az énektanárom. Nagyon szerettem. Ő mondta, hogy próbáljam meg... Szerinte tehetséges vagyok... Ne haragudjon, kérem, hogy ezt így elmondom... Nagyon szeretnék énekelni... Tanulni szeretnék...

– Miért éppen hozzám jött? Mit akar tőlem?

– Kérem szépen, hallgasson meg. Legalább tudni fogom, igaza volt-e a tanáromnak...

– Énekelni akar! Itt és most, nekem? Maga nagyon bátor fiatalember.

Juraj elszántsága tetszett a tanárnőnek. Főleg az imponált neki, hogy nem hozott semmiféle protezsáló levelet. És nem is telefonáltak az érdekében. Meg kell hallgatni ezt a fiút, ha már így összeszedte a bátorságát. Hátha operaénekes lesz belőle egyszer?

– És mit tud nekem elénekelni? – kérdezte a tanárnő, s ettől Juraj megkönnyebbült kissé. Felbátorította a remény, hogy énekelni fog.

– Sokmindent el tudok önnek énekelni, tanárnő. Nagyon sok népdalt ismerek. Magyarat, meg szlovákokot. Vagy énekeljek inkább valami komolyzenei darabot?

– Jó, hogy megemlítette a szlovák dalokat. Meg akartam kérdezni, maga nem magyar? Idegen akcentussal beszél. Ha sikerül egyáltalán az énekesi pályára kerülnie, le kell szoknia erről...

Juraj elpirult. Szégyellte a hibás kiejtést és attól félt, ez megghiúsítja a sikerét. Úgy gondolta, jobb lesz ha nem népdalokat énekel. Inkább Beethovent választja. Azt már meg sem említette, hogy az anyanyelve nem a magyar...

– Álljon oda a zongorához, és énekeljen valamit.

Néhány pillanat múlva teli torokból dicsőítette Istent Beethoven dalával, amit leginkább azért szeretett, mert teljes hangerővel énekelhette.

A tanárnő maga elé szegezett tekintettel hallgatta a fiatalember énekét. Egyszer-kétszer pillantott csak rá, a fotelban ülve. Semmi módon nem akarta zavarni a fiatal énekest. Adja csak bele minden tudását, úgy énekeljen, ahogy otthon szokott. Amikor Juraj elhallgatott, felállt és odament hozzá. Látta kipirult arcát, remegő ajkait, kérlelő tekintetét. Úgy érezte, ha most valami nem kedvére valót mond ennek a nyurga daliának, az elsírja magát. De hát miért ne mondana? Nagyon tetszett neki, ahogy énekel. Határozottan tehetséges ez a fiatalember. Nem engedheti el anélkül, hogy őszintén közölje vele: Tanulnia kell. Érdemes.

Kezét izmos karjára téve, az arcába nézett, s így szólt:

– Kitünő, fiatalember! Érdemes komolyan foglalkoznia az énekléssel, zenetudománnyal. Mik a tervei? Ha jól hallottam, a műegyetemen tanul. Mit

akar tenni annak érdekében, hogy közelebb kerüljön a zenei világhoz?

– Drága tanárnő! Nagyon szépen köszönöm. Énekelni akarok. Énekelni tanulni.

– De hogyan? A műegyetemen énekelni...

– Még nem tudom. De énekelni akarok tanulni...

– Jól van, kedves fiam. Tanítani fogom magát, ha akarja. Járhat hozzám így, egyetemistaként is. A többi majd meglátjuk. Egyetért?

– Köszönöm, tanárnő, köszönöm. Nagyon hálás vagyok önnek. Isten áldja meg a jószágáért.

4

Látja magát hatéves kisfiúként, amint rongy ostorral tereli a libákat a tarlóra. Rongyokból csinálták az ostort, mert a liba kényes jószág, szíj ostorral nem szabad megütni, az megárthat a tollának... Hajtani, terelni, csakis rongy ostorral lehet, zászló lengetés szerűen, ettől megijednek, mert az ostor általában többszínű. Félnék tőle, akár a gyerek a kísértettől...

Akkoriban következett be élete első fordulópontja.

A csendes téli napokon, meg esteiken szülei hosszasan tanakodtak, mígnem eldöntötték, tanulnia kell. Nyelvet. A magyar nyelvet. Máig sem tudja, hogy jutott eszükbe. Hiszen a tanulni vágyás ismeretlen fogalom volt a magukfajta emberek számára. A tanulást nem tartották fontosnak. És a nyelvtanulást főleg nem. Számukra a föld volt a legnagyobb érték. Nem csoda, hiszen ebből éltek. Amikor jobb volt a termés, jobban éltek, amikor meg gyenge, akkor szorosabbra kellett húzni a nadrágszíjat...

A tanyavilágban is jól tudta mindenki, hogy a népiskola – akkoriban népiskola volt, nem általános iskola – elvégzése kötelező. A tanyasi gyerekek számára is. De hogy fog ő tanulni, ha nem tud magyarul. Milyen kiutat találjanak ebből az áldatlan helyzetből?

Most is Mara néni, a bábasszony volt az, aki tanáccsal szolgált.

Egy őszi napon, amikor a pedellusok kezében megszólaltak az iskola kezdetét jelző csengők, édesanyja felöltözött fekete ünneplő ruhájába és gyalogszerrel elindult a városi óvodába. Karjára akasztott kosarában három csirkét vitt. A tarlón nevelt csirkéknek hol az egyike, hol meg a másika kandikált ki a kosárból, csodálkozva a szokatlan helyzeten.

Olyankor, ősszel, amikor a nap sápadtabban világított, s alacsonyabban róttá útját az égen, és a fák egyre hosszabb árnyékot vetettek, megélnékült az óvoda és a népiskola nevelői udvara. Betöltötte az ajándékba hozott csirkék csipogása. Idegen helyekről kerültek ide, ismerkedtek egymással, megpróbálták összebarátkozni. Néha össze is marakodtak...

Erre az alkalomra mindenki hozott valami ajándékot a tanítóknak. Szeretetből és tiszteletből. Még a legszegényebbek is. Legalább egy kakast. Ez a feladat az óvadás, meg az első osztályos nebulók anyukáinak jutott. A férfiak nem törődtek ezzel. Később aztán már maguk a gyerekek hozták el az ünnepélyes megnyitóra a károgó ajándékot...

Édesanyja beíratta őt az óvodába. A városiba. Állítólag ott jobban törődnek a gyerekekkel...

Édesanyja kezébe erősen belekapaszzkodva, elindult azon a hosszú úton, amely máig tart. Soha nem felejt el a pillanatot, amikor megérkeztek az alacsony vesszőkerítéshez. Megmakacsolta magát. Nem akart továbbmenni. Görcsösen belekapaszkodott a deszkakerítésbe, s nem akarta elengedni. Könnybelábadt a szeme, de nem akarta elsírni magát. Szíve a torkában dobogott. Amit eddig nem tudott, vagy nem akart megérteni, megtörtént. Menni kell...

Édesanyja értetlenül nézte, és gyengéden kérlelte.

– Mi van veled, drága kisfiam?

Reszketett a hangja. Arcán mélységes fájdalom tükröződött.

– Gyere szépen, Ďurikám, jó helyre megyünk. Az óvó nénik kedvesek. Nagyon fognak téged szeretni. Megtanítanak sok szép, okos dologra: sokat fognak mesélni. Annyit játszatsz majd, amennyit csak akarsz. A tanyán nem volt rá időd. Hisz tudod, ott mindenki dolgozik. Sokat.

– Nem akarok menni! Itthon akarok maradni! – ellenkezett, s minden erejét megfeszítve belekapaszkodott a rozoga kapuba, ami csak arra volt jó, mutassa a gyalogosnak, itt találkozik a poros út vége a Majron tanyasággal.

– Itt akarok maradni, a tanyán, nekem jó itt... Nem akarom, hogy az óvó néni szeressen...

Ebben a vigasztalan helyzetben még a libákra sem haragudott. Pedig hányszor kikapott miattuk az apjától. Olyankor legszívesebben a pokolba küldte volna mindet...

Indulás előtt elbúcsúzott tőlük. Meg a többi állattól is. Bejárta az ólakat, istállókat. Szerette a négy lábúakat. Így van ezzel talán minden gyerek. A vidéki, tanyán nevelkedő gyerekek mindenképpen. Ők az állatok közelében élnek.

Legjobban Julčát, az egyéves bocit sajnálta ott hagyni. Nagyon a szívéhez nőtt. Egy kis anyai segítséggel sikerült elérnie, hogy az apja ne adja el. Nehezen lehetett rávenni. Nagy nehezen beleegyezett, de a lelkére kötötte: jól van, kisfiam, Julčát megtartjuk, de te fogsz róla gondoskodni. És jaj a gondozónak, ha a bocikának valami baja esik...

Soha semmi baja nem volt. Abrakot, meg lucernaszénát csent neki a többi állattól. Etette, itatta, akár anya a gyermekét. És folyton simogatta. Meglehet, ettől volt olyan fényes a szőre...

Az az igazság, hogy már a búcsúzkodás pillanatában is tudta, muszáj mennie. Ha a szülei így akarják. Nem ellenkezhet. Annak mindig rossz vége van. Azonban a kapuban még megpróbálkozott a lehetetlennel.

Lassan az édesanyja is elveszítette a türelmét. Tartott a férjétől is. Fél szemmel folyton azt leste, nem bukkan-e fel valamerről. Mert ha meglátná a fia engedetlenségét, nem úszná meg verés nélkül. Ezt pedig mindenképpen meg akarta akadályozni. Az arcára volt írva:

Szegény kicsikém, nem elég, hogy el kell mennie, még ki is kapjon!

Szigorúságot színelve, erősen megragadta a dacoló kisiút és jobb kezével a fenekére sózott.

– Indulj, mert agyoncsaplak, te haszontalan fatyú. Azt akarod, hogy apád meglássa a makacskodásodat? Mozdulj már! – kiáltotta, miközben erősen megtaszította.

Durko kelletlenül, szomorú arccal, kisírt szeméit a földre szegezve elindult, amerre az édesanyja parancsolta. Egész úton vígasztalagta. Milyen gondoskodó volt! Cukorkát is hozott. Az útra cukorkát is hozott, azzal kínálhatta szomorú kisiútját. De hiába. Nem fogadta el. Habár sohasem kényeztették. Ritkán kapott cukorkát, olyan hosszú volt, mint egy ceruza. Szerették, mert jó sokáig lehetett szopogatni...

Az óvoda világa, persze, nagyon idegen volt számára. Sok egyéb más mellett, az volt a legrosszabb, hogy az óvó nénivel nem értették egymást. Magyarul beszélt hozzájuk, és a gyerekek, főleg a tanyasiak, egy szót sem tudtak magyarul, csak szlovákul beszéltek. Mikszáth Kálmánt idézve, most így mondaná, a tanyasi tót atyafiak gyerekei...

Akárhogy is volt, nekik bizony hiába magyarázták otthon, muszáj megtanulni magyarul, mert anélkül hogy boldogulnának a népiskolában? Nem értették...

Emlékszik az első foglalkozásokra. Erzsi néninek hívták az óvó néni, először is a köszönést, az őket körülvevő tárgyak elnevezését, és az óvoda napi-rendjét próbálta megtanítani nekik magyarul.

– Mi az első dolgod, ha bejössz az óvodába? – kérdezte magyarul.

– Az első dolgom az, hogy köszönök – válaszolták kórusban a magyar gyerekek.

Következetesen ügyelt arra, hogy az ismétlődő kérdésekre a gyerekek mindig egész mondatral válaszoljanak.

– És hogyan köszönsz?

– Jó napot kívánok, óvó néni.

– Jól van, fiam. És utána leülsz a helyedre.

A tanyasiak eleinte csendben maradtak. Az egészről egy szót sem értettek. Felfoghatatlan volt számukra, miért kell egy olyan nénihez járniuk, aki nem tud beszélgetni velük.

Unalmukban rendetlenkedtek. Ám nem sokáig. Erzsi néni megvolt a maga módszere. Határozott és szigorú. Legjobban a tekintetétől féltek. Ha rájuk szegezte szigorú pillantását, elpárolgott a bátorságuk. És ha ez nem bizonyult elegendőnek, ott volt a vaskályha. Soha nem felejt el a vasrácsokat, amelyek távol tartották a gyerekeket a forró kályhától. Ha nagyon rosszak voltak, odakötözték őket ezekhez a rácsokhoz. Ott izzadtak a kályha mellett. Nagyon szenvedtek a hőségtől, meg a mozdulatlan-ságtól... Soha nem emelt kezet senkire, de a kályhás büntetéstől jobban féltek, mint bármi mástól.

A nyelvtanuláshoz akkor kaptak kedvet, amikor Erzsi néni elmagyarázta nekik, milyen sok hasonló szó van a magyar és a szlovák nyelvben.

– Hová megyünk sétálni, gyerekek? – kérdezte magyarul.

– Az utcára megyünk sétálni, – válaszolták kórusban. És amikor rájuk nézett, látták, milyen boldog, hogy a magyar gyerekek után, ők is elismétlik:

– Az utcára megyünk sétálni.

Így aztán nagyon hamar megtanulták, hogy a slama, az szalma, a stól, asztalt jelent, a slanina, az szalonna...

Később nagyon érdekelte őket ez az összehasonlítható módszer. De nemcsak őket, hanem a magyar gyerekeket is.

Óvodás korában arra volt a legbüszkébb, hogy a kötelező nyelvtanuláson túl, a szüleit is megtanította arra, amit az óvodában elsajátított, s aztán együtt gyakoroltak. Szegény anyukája, mennyit nyaggatta...

– Tudja-e, hogy mondják magyarul a mačkát? – kérdezte.

– Nem tudom, kisfiam.

– Majd én megmondom. Macska.

– Milyen egyszerű.

– És a slanina?

– Nem tudom.

– Gondolkodjon csak egy kicsit, anyuka, biztosan tudja. Az óvó néni sem hiszi el, ha valamire azt mondjuk, hogy nem tudjuk.

– Csakhogy te nem vagy óvó néni, kisfiam, hanem óvódás. Nohát.

– Igen, de én sem hiszem el.

És elcsodálkozott édesanyján, aki boldogan figyelte, milyen lelkesen tanul magyarul az ő kis kedvence.

– Elárulom magának. A slanina, magyarul szalonna.

– Csakugyan, kisfiam? – simogatta kopasz kis buksiját.

Mikor aztán megpróbálták a szavakat egymáshoz fűzni, és tömondatokat alkotni, akkor nevettek csak igazán. Bizony, sokszor megtörtént, hogy a sertés ugatott, a kutya meg rőfögött...

* * *

Szülei boldogok voltak, amikor kis kedvencük, jó másfél év múlva már magyarul szólott hozzájuk. Meg az állatokhoz is. Így lehet már belőle valami. Valaki...

Hátha beteljesül apja barátjának a jóslata. Ďurko négy-öt éves lehetett, amikor Miško Ďurčík bátya váltig hajtogatta:

– Szépen énekel ez a fiú. Akár még énekes is válhat belőle...

Az apja elengedte a füle mellett az ilyen beszédet. Az a fő, hogy a fiú jól tudjon kapálni, meg ellássa a jószágot. Énekelni? Hogy lehet abból megélni?

Ez a Ďurčík bátya érdekes egy öregember volt. Mindig kritizálta az énekét, amikor otthon a tanyán, már képzett énekesként, elénekelte neki a „Kondorosi csárda mellett” című dalt. Nem tetszett neki. Nem jól énekelte, mondogatta.

Még ma is emlékszik a szavaira. Félénken kezdte, tisztelve benne a tanult embert, akinek mindenképpen igaza van, de azért csak kibökte:

– Nem így kell ezt a nótát énekelni, fiam.

És elénekelt. Gyönyörűen.

Nagyon szeretett énekelni. Alig tudta kivárni, hogy csatlakozhasson, ha valaki énekelni kezdett a társaságában. Legtöbbször ő maga kezdte. Ahol csak megjelent, ott felhangzottak a szlovák, meg a magyar dalok. Persze, a bor sem hiányozhatott. A vörös bort szerette. Attól aztán úgy kipirult, mint az érett májusi cseresznye. Pláne ha énekelt. Olyankor jobb kezében tartotta a pipáját. Le nem tette volna egy percre sem. Amint befejezte a dalt, máris a szája bal sarkába tette. Beleszívott, hogy ki ne aludjon.

Dalai messze szárnyaltak. Eljutottak a környék minden tanyájára, tolmácsolva a paraszti élet minden örömét és bánatát.

A dalolásban nem vetekedhetett vele senki. Zengő hangja akár húsz énekhang közül is kicsengett. Megvoltak a kedvenc nótái. Azokat megtanulták ők is. Olyan sokszor hallották édesbús dalait: A szarvasi híd alatt csendes víz folydogál, Esik eső csendesen, elmarad a kedvesem... a tanyavilágban mindenki ismerte. Miško bátya a maga nótáival a tanyavilághoz tartozott, akár a napfelkelte.

Kilencvenkilenc éves volt, amikor Isten magához szólította. Magával vitte a sírba a sok-sok dalt, melyekkel megszépítette, boldogabbá tette szűkebb környezetének, a tanyavilág lakóinak életét. Máig is emlegetik. S mindig hozzáfűzik: az a nótás Miško Ďurčák bátya...

Dalolásával örökre belopta magát az emberek szívébe. Nemzedékek fogják emlegetni a nevét, mert a legkisebbeket is megtanította az ének, és az éneklés szeretetére.

Boldog ember volt. És boldoggá tett másokat is.

Dalolt.

6

Ha megerőlteti az emlékezetét, a népiskolai évekből általában az ötödik osztály jut eszébe először. Sokáig nem értette, miért. A tanár egyénisége miatt? Vagy inkább azért, mert ez az év változást hozott az életébe?

Emlékszik jól, hogy a hatodik osztály helyett gimnáziumba iratták be. Hogy ne veszítsen évet. Az ő gyerekkorában, a népiskola negyedik osztálya után mehettek már a nyolcosztályos gimnáziumba. Mire kijárta volna az általános iskola nyolc osztályát – később így lett – addigra már túljutott a gimnázium négy alsó osztályán...

Az igazi ok, amiért az ötödik osztályra emlékezik először, mégiscsak az, hogy a kétnyelvű oktatásról mindig eszébe jut Banka tanító úr. Ő volt az, aki szlovákul is tanított a magyar iskolában. Ám nem a testület utasítására. Hanem azért, mert látta, hogy a gyerekek így könnyebben megértik az anyagot. Főleg a tanyasi gyerekek. Ő maga is az volt egykor.

Pavol bácsi szigorú ember volt. Nem habozott büntetni. A nádpálcát egy pillanatra le nem tette volna sovány kezéből. Suhogtatta a levegőben, mozdulatai a vívókra emlékeztették a gyerekeket. Máskor meg a padjukat csapkodta vele fáradhatatlanul, közvetlenül az orruk előtt. Már a hangjától is féltek. Heves mozdulatok kíséretében, sokszor belesüvített az osztály csendjébe.

Ezzel a hajlékony nádpálcával büntette a rakoncátlanokat. Csakhogy a diákoknak ez a réme, ilyenkor nem az ő kezében volt, hanem a diákéban. Akit éppen rajtakapott a rosszakodáson.

Az bősztette leginkább, ha magyarázat közben rendetlenkedtek. Nem tűrte, hogy zavarják.

Ma is látja, amint ott ül a katedrán, leplezni próbált, kárörvendő mosollyal az arcán. Ha rendetlenkedtek, mérgesen csapkodta a pálcával az asztalt, melyről a színes festék már szinte teljesen eltűnt. Az asztalt soha nem cserélték ki, a nádpálcát annál gyakrabban. Hamar elhasználódott.

– Gyertek csak ide, ti ketten, onnan a hátsó padból – parancsolta szigorúan, ha észrevette, hogy rendetlenkednek. Rémitő volt a tekintete ilyenkor. Szemüvege az orra hegyére csúszott, szeme szikrázott a haragtól, miközben nádpálcájával a bűnösök felé bökött. Azok úgy tettek, mintha nem róluk lenne szó, de félelmükben reszkettek, akár a rajtakapott tolvaj. És reménykedtek a lehetetlenben: hátha megszűszák... Ilyesmi azonban nem történt soha.

Pavol bácsi mérgesen felpattant a katedráról, s máris ott termett mellettük. A kemény fejbekoppintás soha nem maradt el.

A diákok jól tudták, mi következik ezután. A hozzá közelebb álló gyerek kezébe nyomta a pálcát, és szigorúan ráripakodott:

– Most te kezded! Indulás! Oda, a katedrához, az osztály elé! Ötöt a pajtasodnak. A fenekére, hogy meg ne sántuljon. Ne kíméld. Megkímélhetted volna a padban. Most suhints! A nádpálcával. Hadd halljuk.

A következő pillanatban már ott remegett a fiú kezében a százszorosan elátkozott, csípős nádpálca. Szánakozva nézett osztálytársára, aki megpróbált védekezni, s azon nyomban a fenekére tette a kezét. Csakhogy hiába.

Pavol bácsi ráparancsolt:

– Te meg hajlj előre gyorsan. Fogd meg a cipőd orrát. Egyenes térdekkkel!

S amikor ez megtörtént, így folytatta:

– Kezdjétek! Gyorsan. Nincs időnk.

Az ütések súlyosan lecsaptak az osztálytárs fenekére. Amikor megvolt az öt, cseréltek. Az ütött, aki az imént kapott.

Ezzel a dolog el is intéződött. Ha az ütések egyforma erősek voltak, visszamehettek a helyükre. Azonban előfordult néha, hogy egyikőjük gyengébb ütésekkel mért, hogy majd a társa is kímélje őt. Erőteljes suhintás, gyenge ütés. Remélték, hogy a tanító úr nem veszi észre a turpisságot.

Pavol bácsi, kezét állára támasztva, olyan éberrel figyelte a katedráról a büntetés-végrehajtást, akár a

macska az egeret. Éles szemével a legapróbb cselet is meglátta. Ilyenkor felugrott, és a fiú kezéből kitépte az ezerszeresen elátkozott nád pálcát. Kaján mosolylyal – mintha csak erre a pillanatra várt volna – minden szót lassan hangsúlyozva, így szólt:

– Hajolj csak le, fiacskám, majd én megmutatom neked hogy kell csépelni. Mert, tudjátok, ennek a nád pálcának oda kell ragadnia a nadrághoz. Nem simogatásra való ez, gyermekeim. Ütni kell vele, férfiasan ütni. Így, ni.

Sakkora ütést mért a feszes, foltos nadrágra, hogy az illető legközelebb már nem mert túljárni a tanító úr eszén. Már csak azért sem, hogy máskor ne ilyen kifeszett nadrágban kelljen visszakullognia a padba, tenyereivel a fenekét eltakarva, hogy legalább a lányok elől eltakarja a szégyenét...

Csak hogy az ügy korántsem fejeződött be ezzel az ajándékkal. Jaj volt annak a fiúnak, aki ilyen kiporolt nadrágban ment haza. A szüleitől is megkapta a magáét. Ugy gondolták, hogy aki az iskolában nem viselkedik rendesen, annak otthon is el kell látni a baját...

Pavol bácsi alakja felbukkant előtte most is, évtizedek eltelte után. Maga előtt látta kopasz fejét, amint bal kezével szüntelenül simogatja, mintha fázna az alig fűtött teremben, ahol két párhuzamos padosorban ültek az ötödik és a hatodik osztály tanulói. Dörzsölgetéssel próbálta megmelegíteni a fejét, legalábbis a gyerekek ezt gondolták. Magukban, egymás között kinevették gépiesen mozgó bal kezét.

Nagy dohányos volt az öreg. Mindig a teremben cigarettázott. Pontosabban csak felet szívott, soha nem egész szálat. Ám azt a felet addig szívta, míg a körmére nem égett. Aztán a csikket bedobta a köpöcsésébe, a terem sarkában. A nikotintól olyan volt a jobb mutatóujja, meg a hüvelykujja, akár a nyári meleg érlelte sárgabarack.

A fél szál cigaretták rejtélyét sokáig nem tudták megfejteni. Először azt hitték, így akarja csökkenteni az elszívott cigeratták számát, az egészsége érdekében. Az igazat csak később tudták meg. A felnőttektől. Azt mondták, hogy Zuza néni, a felesége mindig kevés pénzt ad neki cigarettára.

Ezért aztán megfelezte. Ilymódon megduplázva a rágyújtás élvezetét. Látszott rajta, milyen jólesik neki rágyújtani, akár az éhes gyerekeknek egy szelet ajándék csokoládé...

Őszintén vágytak rá, Pavol bácsi minél gyakrabban vegye elő a cigarettás dobozt. Sápadt arca a füstgomolyban felragyogott ilyenkor. Jobb lett a kedve is. Kedvesebb volt hozzájuk, eltréfálkozott velük. Azt kívánták, bár csak mindig ilyen lenne. A füstöt nagy élvezettel letüdözte. Aztán a hangosan kifújó szürke füstfelhő lassan felszállt a megsárgult mennyezetre.

Pavol bácsinak mindig legyen a szájában egy fél szál cigaretta, ezért imádkoztak minden órán.

Árgyelán Erzsébet Katalin fordítása

Nagy Kiril írásaiból

Csendélet

Sötét, mocsok és eső kínozza a hegyoldalt. Hetek, hónapok vagy évek óta. A vályogházak tövét víz mossa, amely a magasból zúdul a falura. Zuhog. Az utcákat beborítja a feketeség, az éjszakák és a nappalok eggyé válnak. Tyúkok bolyonganak, a szobákban mécsesek világítanak. Csak az öreg maradt itt. Nem alszik, nem eszik, nem iszik. Az erdőből olykor rókák, medvék és farkasok rontanak a baromfikra, vért fröcskölnek a falakra, ha egy kutya szembe nem száll velük. Üvöltések és vonyítások törik meg a hangtalan napokat. Gavrail bácsi minden nap megjelenik a kapuban, mikor a macska végigsétál a kerítés deszkáin. Szőrét kátrány borítja. Gavrail áthalad a kerten, majd tekintetét az égre emeli. Amikor könnyei és az esőcseppek összefoly-

nak mellkasán, hangosan kiált a felhőknek, basszátok meg!

A sokadik káromkodás után dörrent az égbolt, egy villám pedig megsütötte a kandúrt. Gavrail a tetemre pillantott. Füstölgött. Nem félek tőletek, üvöltötte, halott vagyok, már nincs mit elvennetek tőlem. Elüldöztétek a gyermekeim, elvettétek az állataim és megöltétek a feleségem. Már nincs mit elvennetek tőlem... Ekkor a felhők a hegycsúcs mögé kúsztak, kisütött a nap. Gavrail csak állt.

Füstbe ment terv

A lovak patkói tompán kopogtak a porban. Mint egy zajos óra, úgy hasogatták fejem. Három napja voltam úton. Rozoga kerítésünkre, a kert végében álló tölgyfára, az alatta döglődő Bogáncs kutyára és

A szerző írja magáról: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem szlavisztika-bolgár szakos hallgatója vagyok. Az elmúlt két-három évben kezdtem el komolyabban írni. Ez a kreatív írás óráinak is köszönhető. Ott tanultam meg szabályok közt szabad lenni.

meztöpörödött anyámra gondoltam. Anyámra, aki ősz haját kendővel fedte el, aki bütykös lábát a papucsba préselte, aki reggelente kiült a tornáczra. Rám várt. És arra gondoltam, miként fog kérdőn állni az ajtóban, mikor belököm a nyikorgó kiskaput. És én majd állok, nem tudván, mit mondjak neki.

Az út szélén nyúltetem hevert. Rovarok és lárvák falták ellepve a rothadó húst. Búze már messziről megcsapott. Emlékek törtek rám. Anyámra gondoltam és a rózsaoajra. A rózsaoajra, melyet mindig akkor fröcskölt ráncos testére, mikor engem várt, pedig utáltam. A rózsaoajra, mely az évek során beleitta magát bőre pórusaiba, eggyé vált testszagával, és melyet bármerre ment ontott magából. A fenyes és a kocsi zötykölődése felidézte gyerekkorom, gyanta szagú bölcsőmet, amint anyám erős karjaival lökdösi, és én csak üvöltök, míg végül kimerülök és feladom. Miként szoptatott, miként vett karjaiba, miként tett tisztába, majd amikor nagyobb lettem, miként vert el, mert eltörtem a zöldre mázolt tejfölös csuprot. Hogy könnyezett, mikor először mentem iskolába, hogy sírt, mikor Pestre költöztem, és hogy zokogott száraz szemekkel férje sírja fölött. Úgy éreztem, meg kell hálálnom mindazt, mit értem tett. Féltését, törődését, szeretetét. Elmondani, mennyire szeretem zsíros, ősz haját, a szeme alatti ráncokat, púpos hátát, görbe ujjait és csámpás, visszeres lábát. Rekedt hangját, hályogos kék szemét. Egyre közelebb és közelebb jutottam az omladozó vályogházhoz, és hozzá.

Porfelhőben, akácok közt érkeztem meg. Rossz füle miatt nem hallotta a nyikorduló kaput, így csak akkor vett észre, mikor a kis szobába léptem. Összezezzent, majd felpattant székéből. Félre dobta tompa tűjét és a fehér cernát, melynek befűzésével gyenge látása miatt már régóta bajlódhatott. Rakosgattam a szavakat, formáltam a mondatokat, nyílt a szám, mikor vén testének minden erejét összeszedve futni kezdett felém. Elgyengülve rogyott össze. Én emeltem föl, mégis úgy éreztem, ő tart karjaiban. S könynyeinktől átázva lógtam ott, némán, rettegve, mikor zuhanok a földre.

Meztelen (i)gazság

Marie rendszeresen anyaszült meztelen, kis hegyesdő mellbimbóival, fehér hasával és gömbölyű fenekével járt-kelt. Vállait csak fekete haja takarta.

Fáradtan löktem be az ajtót. Táskámat a cipőkre, kabátomat az egyik székre dobtam. Arra, amelyiken ő ült. Nem vettem észre, a szürke ballonkabát teljesen elfedte. Drágám, megjöttem, kiáltottam, de nem érkezett válasz. Csak a macskák egyre hangosodó, majd elhaló nyivákolása hallatszódott, amint olykor elzuhantak ablakunk előtt. A legfelső lakás Claudett nénije ugyanis egy napon fejébe vette, hogy rút círmosai rászolgáltak a defeneztrációra. Naponta átlagosan öt-hat macskát hajított ki sipákolva, amelyek kétségbeesetten repültek el a lakók ablakai előtt, olykor a szárítókötelekbe gabalyodtak. Ahogy tekinte-

tem végigkövette az egyik repülő kandúr pályáját, szemem megakadt a kabátom alól kilógó lábfejen. Félve nyúltam a lepel felé, majd egy hirtelen mozdulattal a földre rántottam. Marie volt, mosolygott. Meztelenül. Többé nem öltözött fel. Attól fogva reggelente vállára akasztotta táskáját, csókot nyomott arcomra, majd dolgozni indult az irodába. Csupszon. Hétvégenként, miközben kitöltötte kávémat és elem tette az újságot, melleit az arcomba nyomta. Mintha nem láttam volna amúgy is, hogy nincs rajta ruha. Attól kezdve így jártunk vasárnaponként kirándulni, így mentünk délutánonként bevásárolni. Így látogattuk meg szülei sírját, így vacsoráztunk elegáns éttermekben, így vettünk részt jótékonysági rendezvényeken, így ült rákos gyerekek ágyára esti mesét olvasni.

Egy napon, pontosan azon, mikor először akartam szólni neki meztelenkedése miatt, megcsörrent a telefon. Szüleim ebédelni hívtak minket. Tenyerem úgy izzadt az autóban, hogy egyes kanyarokban kicsúszott belőle a kormánykerék. Ő csak mosolygva ült, hol rám, hol az útra nézett. Nem tudtam rá haragudni, ám rettegtem a tudattól, hogy rövidesen egy pucér nővel az oldalamon fogok beállítani szülőházamba. Ahogy elhaladtunk a portás előtt, Marie kiejtette kezéből a kosarat, amelyben a zöldségeket vittük az ebédhez. Az idős bácsi hirtelen felugrott, Marie mellé szaladt, majd kan kutya mód, a lábát hágva segített összeszedni az elgurult paradicsomokat és hatalmas uborkákat. Ő ezalatt bájosan vigyorgott rám. Elhessegettem a vénembert, aki morogva visszavonult szobájába. Az ajtó előtt mélyet sóhajtottam, majd ránéztem. Olyan kedvesen, ártatlanul nézett rám. Vékony vonalú szemöldökére pillantottam, és olvasni kezdtem: *Mi a baj, drágám? Nem lesz semmi baj.* Majd a szemöldök szálai újra tökéletes sorba rendeződtek, pupilláival pedig rám nevetett. Bekopogtam. Jövök, kiabálta édesanyám. Könyökével lökdöste a kilincset, mert tenyerein egy tál rakott krumplit tartott. Amikor sikerült kinyitnia az ajtót, felénk fordult. Apámmal egyszerre pillantották meg Marie-t. A zuhanó rakott krumpli mögött dermedt anyám állt, a háttérben pedig édesapám köpte tömlőként a Cabernet sauvignon-t. Miután rájött, hogy mégiscsak egy 57-es bort hány a falra, megpróbálta visszazippantani, amitől köhögő roham tört rá. A hatalmas vörösödő fej láttán, édesanyám paraszti esze nem tudta eldönteni, hogy Marie-nak kezdjen ruhát kötni, vagy fuldokló férjéhez rohanjon. Amikor az utolsó tojással borított krumpli is földet ért, apám felé indult, papucsá azonban megcsúszott a csempén heverő ételkupacon, ő pedig arccal lefelé belezuhant. Édesapám még hördült néhányat a borseppes szőnyegen, miközben erei sorban pattantak el. Intett, hogy bemehetünk. Összetört anyám szeméi könnybe lábadtak. Halkan mondtam, látom, most nem alkalmas, majd később visszajövünk. Marie letette a kosarat. Répát is hoztunk, mondta kedvesen, én pedig behúztam az ajtót.

Ha jól emlékszem... De kissé ködös az egész.